

С. О. Савелко,
к. держ. упр., Академія муніципального управління

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Досліджено євроінтеграційні процеси та їх вплив на діяльність банківської системи України. Розглянуто прикладні аспекти євроінтеграційних намірів України щодо найвагоміших економічних факторів, які перешкоджають євроінтеграційним намірам України.

Eurointegration processes and their influence are explored on activity of the banking system of Ukraine. The applied aspects of eurointegration intentions of Ukraine are considered, in relation to the most ponderable economic factors which hinder to eurointegration intentions of Ukraine.

Ключові слова: банківська система, інвестиційна привабливість, інтеграційний процес, фінансова політика.

ВСТУП

Важливою рисою сучасної світової економіки є поглиблення інтеграційних процесів, що зумовлює необхідність застосування якісно нових підходів до розвитку економіки, які повинні бути спрямовані на формування спільного європейського ринку і проведення спільної для європейських країн економічної та фінансової політики. У процесі європейської інтеграції посилилась роль європейських держав в світових економічних процесах. Європейський Союз (ЄС) перетворився на один з найпотужніших фінансових центрів світу, який переважає за показником сукупного валового продукту та обсягом зовнішньої торгівлі такі економічно потужні країни, як США та Японію. Місце, яке займає сьогодні ЄС у світовій економіці, підтверджує ефективність обраної європейцями стратегії, механізмів та методів інтеграції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичні та прикладні аспекти розвитку банківської системи України було досліджено такими відомими вітчизняними науковцями та практиками, як: І. Алексєєв, О. Барановський, О. Вовчак, В. Геєць, О. Кіреєв, М. Козоріз, В. Корнеєв, М. Крупка, В. Міщенко, Т. Смовженко, В. Стельмах, І. Хома та ін. Разом з тим, питання ефективного розвитку банківської системи з урахуванням євроінтеграційних процесів України залишаються не достатньо дослідженими.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— дослідити євроінтеграційні процеси та їх вплив на діяльність банківської системи України;
— розглянути прикладні аспекти євроінтеграційних намірів України щодо найвагоміших економічних факторів, які перешкоджають євроінтеграційним намірам України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інтеграційні процеси охоплюють різні сфери міжнародної економічної та фінансової діяльності і, перш за все, бан-

ківський сектор. Дослідження нових умов діяльності банківської системи є важливим як для аналізу економічної інтеграції, так і для повнішого виявлення змін у банківській сфері під впливом глобальних економічних процесів.

Особливу актуальність проблематиці надає те, що курс на європейську інтеграцію був обраний Україною, як пріоритетний у сфері зовнішньоекономічної діяльності. У 1994 році Україна, першою з пострадянських держав, підписала з ЄС Угоду про партнерство та співробітництво (УПС). Цим документом передбачалось започаткувати партнерство між Європейським Союзом та Україною, яке сприяло б розвитку торгівлі, інвестицій, гармонійних економічних відносин, взаємовигідному економічному, соціальному, фінансовому, цивільному, науково-технічному та культурному співробітництву. У 1998 та 2000 роках указами Президента України було затверджено Стратегію та Програму інтеграції України в Євросоюз.

В економічній літературі інтеграції здебільшого визначають як "створення єдиної спільноти із кількох незалежних елементів (контрагентів, учасників) або приєднання одного учасника до вже існуючої спільноти" [3, с. 16].

Досліджуючи процеси європейської інтеграції, науковці аналізують динаміку об'єднувачого процесу, опираючись на перевірені практикою дослідницькі методи. При цьому вони погоджуються з тим, що інтеграція є складним механізмом, функціонування якого неможливе без узгодження дій усіх його складових елементів. Успішний розвиток інтеграції визнається можливим лише в результаті постійного вдосконалення інтеграційних процесів. З огляду на це, проблему євроінтеграції можна досліджувати в трьох аспектах:

— як фактор, що сприяє загальному розвитку ЄС;
— з позицій впливу євроінтеграції на внутрішній розвиток України;
— з огляду на особливості розвитку банківської системи в умовах євроінтеграції.

Загальний розвиток європейських інтеграційних процесів неможливий без урахування різних теорій та моделей європейської інтеграції. З цією метою проаналізуємо основні теорії європейських інтеграційних процесів.

Найбільш відомою та широко розробленою інтеграційною теорією, що відстоює необхідність збереження національного державного суверенітету, є "міжурядовий підхід" ("intergovernmentalism"). Основна ідея цієї школи полягає у тому, що держави-члени є більш важливим фактором для розвитку ЄС, ніж його інститути. До прихильників даної теорії належать англійський політолог А. Мівард та американський дослідник міжнародних відносин С. Хоффман. В інтеграційній політиці держав С. Хоффман пропонував розрізняти два типи проблем: економічні та політичні. Якщо перші піддаються суто математичному аналізу, що дозволяє робити досить достовірні розрахунки щодо можливості виграшу над витратами, то другі є відносно непередбачуваними. Цим пояснюється можливість компромісів та тимчасових поступок з боку держав з економічних питань та майже повна відсутність таких з політичних. Згідно з твердженням С. Хоффмана, національна держава скоріше співіснує з Європейським Союзом, ніж підпорядкована йому [5, с. 24].

Однією з найвідоміших інтеграційних теорій є комунікативна теорія відомого американського політолога Карла Дойча. Основні її положення базуються на тому, що інтеграція розглядається як процес пошуку різними політичними групами системи колективної безпеки, в основі якого лежить такий психологічно-соціологічний фактор, як почуття співтовариства, яке диктує вирішувати спільні проблеми шляхом мирного узгодження. Прихильники комунікативної теорії вважали можливим розвиток інтеграції лише у випадку, коли національні комунікативні можливості поступаються відповідним можливостям інтегрованого об'єднання, пояснюючи таким чином періоди інтеграційної активності в моменти економічних спадів, розглядаючи при цьому завдання інтеграційного процесу в першочерговому утворенні міжнародної системи, до якої входили б розвинені національні держави з високим рівнем комунікативного обміну та "спільною відповідальністю" без наднаціональних інституцій" [5, с. 121].

Якщо теорія "міжурядового підходу" не передбачає компромісів у політичній сфері, то комунікативна теорія, навпаки, дозволяє можливість поступок національних можливостей перед можливостями інтегрованого об'єднання, однак без створення наднаціональних інституцій.

На нашу думку, позитивним в теорії "міжурядового підходу" є прагнення зберегти важливість кожної держави-члена співтовариства. Однак ми не підтримуємо можливість компромісів у політичній сфері. Тоді як в комунікативній теорії позитивним ми вважаємо якраз можливість певних власних поступок перед інтеграційними з метою колективної безпеки. На наш погляд, входження до інтегрованого товариства лише високорозвинених держав, навпаки, призведе до збільшення протидії на основі сильніших та слабших країн.

У європейській економічній думці існують два протилежних підходи до проблеми подальшого розвитку євроінтеграційних процесів. Прихильники першого з них, які є здебільшого представниками країн-донорів ЄС, підтримуючи необхідність поглиблення інтеграційних процесів, негативно ставляться до глобального розширення ЄС, стверджуючи, що розширений Союз не зможе протистояти викликам сьогодення. На їхню думку, збільшення членів ЄС неминуче призведе до перевантаження, породивши комплекс економічних, політичних та соціальних проблем. Прийняття нових членів в ЄС вже зараз розглядається ними як важка ноша, що ще довгі роки потребуватиме достатньо тривалого "переварювання". Тому задля уникнення руйнівних процесів як у ЄС, так і в країнах-кандидатах, останнім пропонується не квапитись зі вступом, мотивуючи це тим, що немає сенсу входити до недієздатного співтовариства.

Прихильники другого напрямку — "поглиблення задля розширення" — виступають за поглиблення інтеграційних процесів як необхідної передумови продуманого та продуктивного розширення. У процесі розширення вага Європейського Союзу зростає, розширення ринку має значно посилити позиції Європи у світі. Прихильники цього напрямку наполягають на необхідності вироблення всеохоплюючої стратегії розширення, що включатиме чітку ціль для країн-кандидатів та економічно обгрунтовану процедуру їх прийому [1, с. 37—38].

У контексті розширення ЄС появились нові моделі європейської інтеграції, як-то концепція "Європи змінних геометрій", до якої увійшли проекти "міцного ядра" та "концентричних кіл". Концепція є спробою уникнути перспективи повільного розвитку європейського інтеграційного

процесу за рахунок утворення тіснішого солідарного простору для країн, які бажають брати в ньому участь. Концепція "міцного ядра" обгрунтувала необхідність утворення останнього у складі п'яти країн: Німеччини, Франції, Бельгії, Нідерландів, Люксембургу. Однак дана концепція виключала з інтеграційного процесу країни з відносно менш розвиненою економікою [1, с. 46—47].

У Франції було запропоновано ідею "концентричних кіл" навколо компактного ядра. Проект передбачав утворення навколо консолідованого ядра різних зон співробітництва з глибиною інтеграції, що послідовно зменшувалась. Роль "ядра" мали виконувати країни, визначені Маастрихтськими угодами, з можливим поступовим розширенням "ядра". Вступ до ЄС розглядався, швидше, як нагорода за успішні зміни в економічному та політичному житті країн-кандидатів, ніж як засіб заохочення до реформувань. Було висловлено ідею щодо формування більш вузьких та гнучких кіл, які дозволяли б розвивати співробітництво з невеликою кількістю країн, для прикладу: монетарного кола за участю 7—8 країн, військового, індустріального та інших [4, с. 28].

Ідея "Європи змінних геометрій" досить вдало відповідає потребам майбутнього розширення ЄС. Країни-кандидати зможуть стати повноправними членами ЄС не одночасно, а поступово, залежно від їхнього економічного та політичного становища. Крім того, після вступу їх чекає досить довгий перехідний період [1, с. 48].

Значно активнішою моделлю виявилася концепція "багатошвидкісної Європи". Як альтернатива дезінтеграційних процесів у ЄС, розглядається диференціація швидкості інтеграційних процесів у різних країнах. Однак, з точки зору внутрішньої логіки, неможливо здійснити ефективний розподіл основних інтеграційних функцій за секторами, оскільки такий розподіл виглядає штучним і видається неефективним [1, с. 49].

Перший напрям, прихильники якого пропонують не квапитись з розширенням ЄС, на нашу думку, може призвести до зменшення позицій ЄС у світі і є, з нашої точки зору, неприйнятним. Позитивним, на наш погляд, є напрям "поглиблення задля розширення", оскільки визначає чітку ціль для країн-кандидатів, досягнення якої дозволяє досягти поставленої мети — членство в ЄС.

Концепція "Європи змінних геометрій", на нашу думку, є не зовсім прийнятною, оскільки ставить в нерівні інтеграційні умови країни з менш розвиненою економікою.

Ми вважаємо, що позитивним в концепції "багатошвидкісної Європи" є інтеграція в залежності від швидкості інтеграційних процесів у різних країнах. Ми погоджуємось з тим, що негативним в даній концепції є визначення інтеграційних функцій за секторами, оскільки такий поділ виглядає штучним і неефективним.

Ми вважаємо, що кожна з теорій найкраще відображає євроінтеграційні процеси в той період, коли вона створена. Однак поява нових економічних процесів вимагає подальших змін і доповнень до вже відомих теорій. Поява теорій і концепцій європейської інтеграції, з одного боку, висвітлює різні етапи і форми прояву інтеграційних процесів, з іншого — є об'єктивною необхідністю пошуку подальших шляхів кількісного і якісного інтеграційного розвитку країн ЄС. На нашу думку, найбільш прийнятною теорією сучасного розвитку євроінтеграційних процесів є концепція "поглиблення задля розширення", в ході реалізації якої поглиблюються зв'язки між європейськими країнами, встановлюються чіткі цілі для країн-кандидатів, досягнення яких дозволяє вступити до ЄС, розширивши таким чином межі співтовариства, що призведе до посилення позицій ЄС у світі.

Згідно з постулатами теорії та практики економічної інтеграції можна також виділити чотири основних етапи євроінтеграції.

1. Зона вільної торгівлі (ЗВТ). ЗВТ — це торговий режим між двома чи більше країнами, за умовами якого скасовуються митні збори та тарифи при імпорті товарів походженням із цих країн.

2. Митний союз (МС). Тут режим вільної торгівлі розповсюджується не лише на товари походженням з країн, що його складають, а на всі товари, що знаходяться на території будь-якої країни-члена незалежно від їх походження. За умов МС країни-члени відмовляються від власної митної політики та зовнішнього тарифу: встановлюється єдиний митний тариф у торгівлі країн МС з третіми країнами. Товари з третіх країн мають вільний обіг на усій території МС, якщо стосовно них виконані митні формальності та сплачені митні збори і тарифи при перетині єдиного митного кордону МС. Краї-

ни-члени МС вже не виступають у міжнародних торговельних відносинах як самостійні суб'єкти, вони втрачають частку свого національного суверенітету.

3. Спільний ринок (СР). У його рамках запроваджується вільне пересування як товарів і послуг, так і головних факторів виробництва — капіталу та робочої сили. Причому свобода пересування робочої сили — це впровадження умов, за яких кожен з громадян країн-членів СР має рівні умови щодо найму на роботу у будь-якій країні, постійного побуту, соціального захисту тощо. Ці так звані чотири фундаментальні свободи (часто їх ще називають чотири свободи ЄС, оскільки на практиці вони запроваджені лише у Євросоюзі) передбачають відмову країн СР від ще більшої частки власного суверенітету та запровадження цілого ряду спільних політик (не лише митної чи комерційної, але й конкурентної, антимонопольної, сільськогосподарської, соціальної, захисту навколишнього середовища тощо).

4. Економічний та монетарний союз (ЕМС). При його запровадженні країни відмовляються від однієї із найсуттєвіших ознак суверенітету — власної грошової одиниці, запроваджують єдину монетарну політику, приймають зобов'язання у сфері бюджетної політики тощо.

Найвищим рівнем розвитку інтеграційних процесів є валютна інтеграція. Історичний аналіз етапів європейської інтеграції показує, що країни виявили бажання стабілізувати розвиток фінансових відносин, зменшити операційні витрати, залучити додаткові кошти, створити валютну систему в Європі, яка стала б гідним конкурентом світовій валюті — долару США.

У рамках розвитку європейського економічного співробітництва одним із перших найпомітніших кроків до Європейського економічного та валютного союзу став план П'єра Вернера, затверджений главами держав та урядів членів Європейського співтовариства у березні 1971 року [2, с. 47]. Його метою було розроблення програми створення економічного та валютного союзу в Європі. Згідно "плану Вернера" валютна інтеграція мала проходити у три п'ятирічні етапи, а за необхідності, часові рамки могли бути розширені. Поряд з номінальною конвергенцією — зближенням показників інфляції, усунення валютних та відсоткових диспаратів, помірного зростання державної заборгованості — передбачалось досягнення і реальної та системної конвергенції: зближення рівнів продуктивності праці та витрат, узгодження податкової та соціальної політики з метою забезпечення справедливої конкуренції, яка б не руйнувала економіки окремих країн-членів Союзу. При цьому запровадження єдиної валюти виключало будь-яку примусовість.

Однак, на думку багатьох фахівців, тогочасна Європа не мала об'єктивних підстав для реалізації зазначеного проєкту. Відтак, формування валютного союзу як пріоритетна мета "плану Вернера" було надовго відкладено.

У 1970—1980-ті роки зусилля щодо валютної інтеграції спрямовувались переважно на досягнення стабілізації валютних курсів. 90-ті роки характеризуються активізацією євроінтеграційних процесів, завершенням формування єдиного внутрішнього ринку.

Розроблення в 1988 році групою експертів під керівництвом Президента Європейської комісії Жака Делора плану створення Європейського валютного союзу, який дістав назву "звіт Делора" [2, с. 47] і отримав схвалення глав держав та урядів у грудні 1991 року у формі договору, названого Маастрихтським, стало основним правовим документом створення Європейського валютного союзу (ЄВС) та запровадження євро.

Передбачені договором: на першому етапі — лібералізація руху капіталів, тісніша співпраця між центральними банками країн-членів ЄВС; на другому етапі — заснування Європейського монетарного інституту у Франкфурті-на-Майні, як попередника Європейського центрального банку (ЄЦБ), ухвалення календарного плану і умов введення в обіг єдиної валюти євро, створення Європейської системи центральних банків (ЄСЦБ) на чолі з ЄЦБ, забезпечення виконання критеріїв конвергенції (встановленого розміру довгострокових відсоткових ставок, інфляції, державного боргу, бюджетного дефіциту, обмінного курсу); на третьому етапі — запровадження спочатку — з 01.01.1999 р. в безготівковий обіг, а з 01.01.2002 р. — в готівковий обіг євро, посилення ролі та зміна функцій ЄЦБ та ЄСЦБ сприяли поглибленню інтеграційних процесів. Головною метою монетарної політики ЄЦБ стало досягнення цінової стабільності. Зокрема, темпи зростання цін у річному вимірі не повинні перевищувати 2%, річне збільшення грошової маси — у ме-

жах 4,5% [2, с. 47].

Монетарну політику ЄЦБ здійснює за допомогою відповідних інструментів — встановлення відсоткових ставок, проведення з комерційними банками різного виду коротко- та середньострокових операцій щодо підтримання та акумулювання ліквідності, встановлення нормативу обов'язкового резервування. Фактично ЄЦБ виконує всі функції, притаманні центральному банку і які поширюються на зону євро.

На нашу думку, із введенням євро центральні банки країн-членів ЄВС втратили певні функції, зокрема право самостійно приймати рішення стосовно впливу на грошовий обіг.

Разом з тим, ми вважаємо, що запровадження євро мало такі переваги:

- ліквідація витрат, пов'язаних з обміном національних валют;

- запровадження єдиного механізму ціноутворення;

- підвищення ефективності оцінки ризиків капіталу та послуг;

- розширення інвестиційних можливостей країн ЄС;

- поглиблення конкуренції, інтенсивніший розвиток співробітництва та кооперації.

Водночас, з уведенням єдиної європейської валюти євро конкуренція на європейському ринку тільки посилювалась, оскільки банки Європи втратили частину своїх доходів від валютно-обмінних операцій. Відтак, банки прагнуть компенсувати втрату доходів, збільшуючи обсяги операцій, що загострює конкуренцію і за межами ЄС.

Враховуючи вплив євроінтеграції на внутрішній розвиток України та проблематику дослідження, розглянемо підходи вітчизняних науковців до проблеми євроінтеграції України. Одні дослідники не бачать іншого шляху для України, крім євроінтеграції, інші — аргументовано пояснюють, чому ми ніколи не будемо потрібні Європі, треті — бачать Україну лише в структурах з Росією (для прикладу ЄП). Що характерно, всі при цьому посилюються на необхідність захисту інтересів держави.

ВИСНОВКИ

Отже, виділимо декілька пріоритетів для створення інвестиційної привабливості:

- 1) прозоре та передбачуване функціонування всієї системи державного управління і прийняття рішень;

- 2) ефективне та справедливе функціонування судової системи й виконання судових рішень.

Такий підхід, разом з іншими першочерговими заходами щодо розвитку економіки, дозволить створити в Україні основи сталого економічного зростання, змусить, зрештою, європейське співтовариство самому порушити питання про місце і роль України у своїй сім'ї.

Розгляд прикладних аспектів євроінтеграційних намірів України показав, що до найвагоміших економічних факторів, які перешкоджають євроінтеграційним намірам України, на наш погляд, слід віднести:

- значний розрив у рівнях економічного розвитку України та країн ЄС;

- низькі обсяги іноземних інвестицій;

- неефективне функціонування судової системи;

- невідповідність у рівнях життя населення України та країн ЄС.

Література:

1. Копійка В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення / Копійка В., Шинкаренко Т. — Київ: Вид. Дім "Ін Юре", 2001. — 447 с.

2. Михайличенко С. Євро — повноцінна валюта Європи, що об'єднується / Михайличенко С. // Вісник НБУ. — 2006. — № 1. — С. 46—51.

3. Міщенко В. Фінансово-економічні складові реалізації інтеграційних процесів / Міщенко В. // Вісник НБУ. — 2008. — № 10. — С. 16—17.

4. Ballardur E. Pour un nouveau traite de l'elysee // Le Monde. — 30 Novembre 2004. — P. 26—29.

5. Deutsch K. The Impact of Communications upon the International Relations theory // Theory of International Relations: The Crisis of Relevance / Ed.A.Said. — New York: Englewood Cliffs, 1999. — 203 p.

6. Hoffmann S. Reflection on the nation state in Western Europe today // Journal of Common Market Studies. — 1992. — Vol. 21.

Стаття надійшла до редакції 19.07.2011 р.